

4. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (GG). – 1949. – Vom 23. – Mai; (BGBl. I S. 1). Zuletzt geändert durch Gesetz. – 1998. – Vom 16. – Juli. (BGBl. I S. 1822).
5. Hochschulrahmengesetz (HRG 1967). – 1976. – Vom 26. – Januar (BGBl. I S. 185).
6. Hochschulrahmengesetz (HRG 1998). – 1976. – Vom 26. – Januar (BGBl. I S. 185) in der Fassung der Bekanntmachung. – 1987. – Vom 9. – April. (BGBl. I S. 1170); zuletzt geändert durch Art. 1 des Gesetzes. – 1998. – Vom 20. – August (BGBl. I S. 2190).
7. Hochschulrahmengesetz (HRG 2002). In der Fassung der Bekanntmachung vom 19.1.1999 (BGBl. I S. 18), zuletzt geändert durch Art. 1 des Gesetzes vom 8. August 1998 (BGBl. I S. 3138).
8. Hochschulrahmengesetz (HRG 2004). In der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Januar 1999 (BGBl. I S. 18), zuletzt geändert durch Artikel 1 des Gesetzes vom 8. August 2002 (BGBl. I S. 3138), unter Berücksichtigung des Urteils des BVerfG vom 27.7.2004.
9. Peisert H. / Framhein G. Das Hochschulsystem in Deutschland. BMBF (Hg.). – 2. Aufl. – Bad Honnef, 1997.

МЕЛЬНИЧУК І.М.

АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ МОДЕЛІ СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Динамічні трансформації в житті нашого суспільства супроводжуються розвитком нових різновидів професійної діяльності, до яких належить соціальна робота, яка утвердилася в країнах Західної Європи понад сто років тому, а в Україні здобула визнання як фах лише на початку 90-х рр. ХХ ст. Відтак, набуває актуальності проблема пошуків оптимальних шляхів підготовки майбутніх соціальних працівників. Водночас трансформації, що відбуваються у сфері вищої освіти, стають поштовхом до модернізації професійного навчання фахівців, які покликані працювати в соціальній сфері.

Аналіз наукових досліджень і публікацій дає змогу дійти висновку, що реформування сучасної вищої школи України, зростання соціальної ролі особистості й потреба в компетентних фахівцях для професійної діяльності в соціальній сфері зумовили посилену увагу українських і зарубіжних учених та педагогів-практиків до проблеми фахової підготовки майбутніх соціальних працівників (С. Архипова, А. Горілий, І. Грига, О. Карпенко, О. Пічкара, В. Поліщук та ін.). Різні аспекти підготовки виконавців соціальної роботи висвітлено в кандидатських дисертаціях з дослідження таких проблем, як: виховання гуманності в майбутніх соціальних працівників в умовах професійної підготовки (Н. Клименюк); педагогічні умови розвитку комунікативної культури соціальних інспекторів у процесі підвищення кваліфікації (Г. М'ясоїд); професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади (Н. Микитенко), у вищих навчальних закладах США (Л. Віннікова) та ін.

Оскільки професійна діяльність соціального працівника передбачає постійні міжособистісні контакти з клієнтами, актуалізується застосування в процесі підготовки фахівців соціальної сфери інноваційних педагогічних технологій, що ґрунтуються на активній суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу. Такими є інтерактивні технології, які широко застосовуються у ВНЗ (К. Гіря, Т. Дуткевич, І. Ігошина, С. Кашлев, О. Комар, С. Кузікова, І. Куліш, М. Перець, О. Пометун, М. Скрипник, В. Трайнев та ін.).

Однак у напрацюваннях дослідників професійної підготовки майбутніх соціальних працівників розкриваються тільки окремі аспекти застосування інтеракцій у педагогічній практиці викладачів вищої школи. Зокрема, у наукових публікаціях визначаються, аналізуються й обґрунтовуються активні методи навчання фахівців для роботи в соціальній сфері (С. Архипова, В. Бабаєв, Ю. Ємельянов), інтерактивні методи професійного розвитку менеджерів соціальної роботи (Н. Карпенко), ігрові методи як перехід від теорії до практики (С. Ткачов), інтерактивні методики комунікативної підготовки й тренінги як засіб навчання студентів (Л. Ізотова, О. Коломієць) та формування вмінь спілкування соціальних працівників (Д. Годлевська, А. Гольдштейн), особливості суб'єктних характеристик учасників професійної інтеракції в соціальній роботі (Т. Сила) і підготовки майбутніх соціальних працівників до застосування теорії ролей у практичній соціальній роботі (Н. Кабаченко) та ін.

Невирішеними частинами загальної проблеми залишається розробка моделі цілісної наукової системи підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності з урахуванням інноваційних тенденцій створення освітнього середовища у вищій школі й застосуванням засобів інтерактивних технологій.

Мета статті – проаналізувати структурні компоненти моделі системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищій школі.

Зміст професійної підготовки майбутнього соціального працівника полягає в реалізації концепції, згідно з якою фахівець “нового типу” має володіти комплексними професійними вміннями й навичками. Уміння застосовувати нестандартний, креативний підхід до вирішення професійних завдань необхідно формувати ще в період навчання у ВНЗ, тобто в процесі первинної професіоналізації, тому перед вищою школою гостро постає проблема вдосконалення професійного становлення майбутніх виконавців соціальної роботи шляхом упровадження інноваційних освітніх систем і технологій, позаяк рівень реалізації технологічного підходу в професійній освіті забезпечує системність, науковість, цілеспрямованість, процесуальність і результативну ефективність формування професійної компетентності працівників соціальної сфери.

Ознайомлення з висновками теоретичних напрацювань дослідників соціальної роботи, практичним досвідом професійної підготовки майбутніх соціальних працівників у вищій школі до фахової діяльності дало змогу виявити низку *суперечностей* у навчальному процесі ВНЗ, зокрема, між:

– визначеними завданнями *реформування освіти* в Україні в напрямі реалізації інноваційно-технологічних підходів до професійної підготовки фахівців, необхідності вдосконалення основної лекційно-семінарської навчальної технології та *переважанням традиційних методик* підготовки фахівців у ВНЗ, відсутністю загальноприйнятих державних стандартів і програм підготовки студентів цього профілю;

– нагальною *потребою у фахівцях* із соціальної роботи, здатних виявляти професійну активність, самостійно оволодівати системою професійних знань, умінь і навичок, творчо підходити до вирішення фахових завдань, *і недостатнім рівнем* усвідомлення студентами практичної доцільності й аксіологічності знань, здобутих у вищій школі, сформованих умінь виконувати професійні функції;

– *необхідністю формування* в майбутніх соціальних працівників *умінь* вирішувати складні нестандартні професійні завдання на основі прийняття оперативних рішень, вибору найбільш оптимальних альтернатив у роботі з різними групами клієнтів *і наявною системою підготовки* студентів, яка внаслідок мінімізації використання таких засобів інтерактивних технологій, як віртуально-професійні ситуації та тренінги, здебільшого формує у студентів репродуктивне мислення, навчає виконувати професійні функції за шаблоном;

– *необхідністю актуалізації студентами перспектив* власного професіогенезу й акмеологічного зростання на основі професійної самоідентифікації та *несформованими вміннями проектувати* свої професійні дії, визначати нові цілі й конструювати оптимальні способи професійної діяльності.

Теоретичне та методологічне обґрунтування проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників з використанням інноваційних педагогічних технологій, що передбачають активне включення студентів у процеси власного професіогенезу, залишається відкритим. Зважаючи на те, що динаміка сучасних освітніх процесів породжує нові вимоги до професійної компетентності працівників соціальної сфери, об'єктивною необхідністю стала потреба у створенні цілісної системи підготовки майбутніх соціальних працівників, у якій би реалізувалися традиційні підходи до навчання студентів і засоби інноваційних технологій, що передбачають активну навчально-пізнавальну діяльність студентів і посилену міжособистісну взаємодію.

Вважається, що соціальний працівник має здобути таку освіту, щоб уже з перших кроків самостійної професійної діяльності виявляти знання з фахових дисциплін, маючи широкий світогляд і навички продуктивної міжособистісної взаємодії в роботі з людьми, спиратися на методи й технології роботи в різних соціальних сферах залежно від конкретної ситуації [2, с. 113]. Тому актуалізується проблема вдосконалення методики підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, що ґрунтується на впровадженні активних форм і методів навчання, які становлять основу інтерактивних технологій. Саме в умовах інтерактивного навчання уможлиблюється моделювання професійної діяльності майбутніх соціальних працівників у симулятивно-ігрових ситуаціях навчальних тренінгів.

Вважаємо, що для оптимального застосування засобів інтерактивних технологій у професійному навчанні майбутніх соціальних працівників доцільно розробити *модель* системи підготовки фахівця, яка виступає як засіб, спрямований на реалізацію мети [1, с. 516]. Адже однією з основних категорій теорії пізнання, на якій ґрунтуються теоретичні й експериментальні методи наукового дослідження, є *моделювання* динамічного процесу, що вивчається. Під моделлю (франц. *modele* – зразок) розуміється уявна

або матеріально реалізована система, котра відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію.

Особливої вагомості набуває структурне моделювання системи навчання майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищій школі. Це передбачає не лише підготовку компетентного фахівця з боку викладачів, а й включення самого студента в процеси активного засвоєння професійних знань і вмінь, набуття навичок і цінностей, формування в нього прагнення до професійної самореалізації, самоосвіти.

Своє бачення системи підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій ми відобразили в авторському варіанті моделі, що складається з окремих структурних компонентів. У процесі розробки цієї динамічної моделі було визначено концепцію підготовки соціальних працівників у вищій школі, яка ґрунтується на *інтеграції* філософсько-методологічних засад, різних наукових підходів, теорій і методів, фундаментальних положень гуманітарного й соціального знання з урахуванням специфіки, принципів, закономірностей, вимог і особливостей соціальної роботи як науки та професійної діяльності й *використанні* засобів інноваційних педагогічних технологій діалогічного, особистісно розвивального спрямування та активної міжособистісної взаємодії, що об'єднуються в групу інтерактивних технологій і сприяють оптимізації формування професійної компетентності студентів як показника їхньої готовності до професійної діяльності.

Метою реалізації системи підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій визначено: забезпечити високий рівень професійної компетентності майбутніх соціальних працівників як показника їхньої готовності до фахової соціальної роботи.

Для досягнення цієї мети визначено напрями (рівні) структурно-методологічного аналізу системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій, а саме: філософсько-методологічний, конкретно-науковий, практично-професійний.

Науково-методологічними засадами реалізації системи підготовки соціальних працівників засобами інтерактивних технологій визначено:

1) *філософсько-методологічні засади соціальної роботи*, які ґрунтуються на філософських *ідеях* (реальність, гуманізм, свобода, сенс і спосіб життя, права, цінності та ідеали людини, альтруїзм, благодійність, суспільна діяльність, допомога), загальнофілософських *принципах* (об'єктивності, всебічності, конкретності, історизму, суперечності, детермінізму) і науково-методологічних *підходах*, таких як: системний, гносеологічний, комплексний, особистісний, діяльнісний, єдності свідомості й діяльності, праксеологічний, аксіологічний, акмеологічний, синергетичний з використанням філософських категорій, понять, дефініцій, термінів, суджень, умовиводів, теорій;

2) *конкретно-наукову методологію професіоналізації соціальної роботи*, де розкриваються концептуальні парадигми соціальної роботи як науки, синтетичної навчальної дисципліни, професійної діяльності, галузей

практичного застосування теоретичного та емпіричного знання, в якому використовується категоріально-понятійний апарат соціальної роботи, враховується *специфіка професійної соціальної роботи* (різні сфери діяльності, групи клієнтів, соціальні ситуації тощо), моделі соціальної роботи (психологічна, психодинамічна, гуманістична, когнітивно-біхевіористська, системна, соціально-радикальна та ін.), різні підходи до професіоналізації (комплексності й інтегративності, історичний, соціологічний, психологічний, педагогічний, акмеологічний та ін.), що визначають специфіку професійної підготовки соціальних працівників засобами інтерактивних технологій;

3) *конкретно-наукову методологію інноваційних технологій* інтерактивного навчання, що мають свою мету, вимоги до застосування, класифікаційні ознаки (мікротехнології, модульно-локальні, макротехнології, метатехнології); визначається як навчання, що ґрунтується на принципах цілепокладання, цілеспрямованості, активності, проблемності, професійної спрямованості, професійної самоідентифікації та особистісного, діяльнісного, діалогічного, аксіологічного, акмеологічного, гносеологічного, практичного підходів; ґрунтується на різних моделях педагогічного процесу у вищій школі (продуктивна технологія, технологія особистісно орієнтованого навчання, партнерська технологія, що ідентична інтерактивним технологіям навчання);

4) *науково-методичні засади підготовки соціальних працівників* засобами інтерактивних технологій.

Для досягнення цієї мети було поставлено такі завдання:

1. Визначити передумови вдосконалення підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності.

2. Проєктувати засоби інтерактивних технологій для підготовки соціальних працівників у вищій школі.

3. Обґрунтувати педагогічні умови професійної підготовки соціальних працівників засобами інтерактивних технологій.

4. Розробити й реалізувати систему професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій.

Усі ці фактори визначають *особливості професійної підготовки* майбутніх соціальних працівників з використанням засобів інтерактивних технологій.

Передумовами вдосконалення підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності є такі фактори:

- інституалізація соціальної роботи як професійної діяльності;
- підвищення суспільно-професійних вимог до фахівців соціальної роботи;
- спрямованість професійної діяльності соціальних працівників на активізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівні “соціальний працівник – клієнт”;
- застосування в навчальному процесі вищої школи педагогічних технологій посиленої міжособистісної взаємодії суб'єктів навчального процесу.

Система професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій була апробована в процесі реалізації визначених педагогічних умов, таких як:

1. Професійна мотивація, що розглядалася як процес формування ціннісних орієнтацій студентів засобами інтерактивних технологій.

2. Забезпечення формування професійної деонтології соціальних працівників в умовах тренінгу толерантності.

3. Організація самоосвітньої діяльності студентів засобами інтерактивних технологій.

4. Забезпечення формування професійної ідентичності майбутніх соціальних працівників.

З метою структурування засобів інтерактивних технологій, які доцільно використовувати в підготовці соціальних працівників, визначено такі педагогічні технології, як: портфоліо, кейс-стаді, діалог культур, полілог, “мозковий штурм”, диспути, дидактичні, рольові ігри, ігрове проектування, дискусії, дебати, а також симулятивно-ігрові, віртуально-професійні інтерактивні вправи на основі діалогічної взаємодії. Оскільки використання зазначених педагогічних технологій повинно мати системний характер, ми пропонуємо їх об’єднати поняттям “навчальні тренінги”.

Навчальні тренінги, як оптимальна об’єднувальна форма багатьох інтерактивних технологій та окремих інтеракцій, мають такі *основні ознаки*: підвищена активність учасників групи тренінгу; ігровий характер взаємодії; навчально-пізнавальна спрямованість; систематична рефлексія; групова форма проведення.

У моделі системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій визначено окремі групи принципів. *Методичними принципами* проведення тренінгів у вищій школі є принципи персоніфікації, рівності, новизни, зворотного зв’язку, описовості висловлювань, конкретності, конструктивності, своєчасності інформації, довірливості й відвертості, конфіденційності, експлікації почуттів, оптимізації пізнавальних процесів, дослідницький принцип тощо.

Психолого-педагогічні принципи, що становлять концепцію ігрової взаємодії в навчальному тренінгу, передбачають єдність предметного й соціального контекстів у проведенні гри, проблемності, принцип рольового впливу, діалогічності спілкування, двоплановості гри тощо.

Принципи діяльності студентів у симулятивно-ігрових і віртуально-професійних ситуаціях тренінгів ґрунтуються на активності, послідовній творчій позиції студентів, партнерському спілкуванні, об’єктивації поведінки, оптимізації пізнавальних процесів, двоякості діяльності студентів.

Застосування тренінгів у професійній підготовці передбачає включення студентів в активну міжсуб’єктну взаємодію учасників навчального процесу, що відображається в екстраактивній, інтраактивній, інтерактивній моделях педагогічної взаємодії. У ході дослідження апробовано організацію навчально-інформаційних потоків у формі інноваційної інтерактивної

моделі педагогічної взаємодії, що передбачало використання засобів інтерактивних технологій, які структуруються в такі групи:

1) *праксеологічно-діяльнісні*, що складаються з науково обґрунтованих педагогічних дій (організації інтерактивних форм занять та застосування інтерактивних методів) і способів діяльності студентів (активної участі в реалізації інтерактивних методів та інтерактивної взаємодії на різних рівнях: “викладач – студент”, “студент – студент”, “майбутній соціальний працівник – клієнт”);

2) *об’єктно-предметні* (програми тренінгів, програми нових інтерактивних дисциплін, наочні матеріали, науково-інформаційні джерела, наукова та навчально-методична література, інтерактивна дошка);

3) *інтелектуально-гносеологічні* (методичні розробки проведення тренінгів, інструкції симулятивно-ігрових, віртуально-професійних ситуацій, завдання для тренінгів професійної ідентичності тощо);

4) *емоційно-особистісні* (інтерактивні методи для створення позитивного емоційного клімату в групі та формування професійної деонтології майбутніх соціальних працівників).

Передбачалося, що комплексне використання засобів інтерактивних технологій у підготовці майбутніх соціальних працівників у вищій школі сприятиме професіогенезу студентів у процесі їхньої первинної професіоналізації. Тому в запропонованій моделі виокремлено такі стадії професіогенезу, як:

– *оптація*, що передбачає формування професійних і особистісних намірів у ході усвідомленого вибору майбутньої професійної діяльності (профорієнтація й визначення ціннісних орієнтацій студентів на початкових етапах професійної підготовки);

– формування професійної спрямованості та системи професійних знань, умінь і навичок, набуття досвіду теоретичного й практичного розв’язування професійних ситуацій і завдань у процесі *професійної підготовки*;

– *професійна адаптація*, яка відбувається шляхом входження майбутнього соціального працівника в професію, засвоєння ним нової соціальної ролі, здійснення професійного самовизначення та формування особистісних і професійних якостей, досвіду самостійного виконання професійних дій;

– *професіоналізація* як формування професійної позиції шляхом інтеграції особистісних і професійно важливих якостей і вмінь студентів у відносно стійкі та професійно значущі навички кваліфіковано виконувати професійну діяльність;

– *професійна майстерність*, яка формується в студентів під час виконання ними професійних ролей у симулятивно-ігрових, віртуально-професійних ситуаціях, виявляється в ході тренінгів професійної ідентичності під час самореалізації майбутніх соціальних працівників у змодельованій професійній діяльності.

Спрямованість професіогенезу студента до професійної моделі фахівця передбачає сформованість певних компонентів (мотиваційного, аксіологічного, когнітивного, процесуального, інтегративного, ідентифікаційно-

го) і ґрунтується на виконанні майбутніми соціальними працівниками таких професійних функцій, як аналітико-гностична, діагностична, організаційна, прогностична, запобіжно-профілактична, інформаційна, комунікативна, активізаційна, соціально-терапевтична, охоронно-захисна, посередницька, корекційно-реабілітаційна, соціально-педагогічна, соціально-психологічна, соціально-побутова та ін.

Моніторинг професіогенезу здійснювався за такими критеріями й показниками реалізації педагогічних умов: рівень прояву мотивації до професійного зростання; вміння будувати професійну взаємодію на основі толерантних міжособистісних відносин; результативність самоосвітньої діяльності студентів; здатність використовувати на практиці професійні знання та вміння на основі професійної самоідентифікації.

Результат упровадження системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій за розробленою моделлю визначався за високим, достатнім і низьким рівнями готовності студентів до фахової діяльності на основі сформованості професійної компетентності. Це передбачає наявність стійких мотивів до професійного зростання, досконале оволодіння технологіями соціальної роботи на основі конструювання толерантних відносин на рівні “соціальний працівник – клієнт”, спрямованість на вдосконалення фахової майстерності шляхом самоосвітньої діяльності, сформовані професійні вміння, які перевіряються студентами на практиці у процесі професійної самоідентифікації під час навчальних тренінгів професійної ідентичності.

Висновки. Розроблена модель системи професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій складається з комплексу взаємопов’язаних компонентів і придатна для впровадження в навчальний процес вищої школи. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в поглибленому аналізі та вдосконаленні запропонованої моделі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Література

1. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В.Г. Кремень] ; Акад. пед. наук України. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Тищенко В.П. Соціальної освіти – сучасні стандарти / В.П. Тищенко // Соціальна робота в Україні: теорія і практика. – 2004. – № 1 (6). – С. 111–120.

РЕЗУНОВА О.С.

НАСТУПНІСТЬ У ПРОЦЕСІ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ

У сучасному світі вища освіта змінюється, стаючи неперервною. Реалізація неперервної освіти в Україні – об’єктивна потреба й пріоритетний напрям державної політики в галузі освіти. На теперішньому етапі розвитку системи неперервної освіти особливу увагу слід приділити подоланню розрізненості і неузгодженості між її освітніми ланками, налагодженню наступності між ними. Невід’ємною складовою державної політики в галу-